

חידושי תורה

הרב יוסף אלבוי

מצות שמירת המקדש וחובו בזמן הזה (א)

מצות עשה העשרים ושנים (במנין המצות להרמב"ם) היא שנצטוונו על שמירת המקדש והיינו שיש חיוב על הכהנים והלויים לסבב ולשמור מקום העזרה והר הבית, וכן יש במצוה זו מצות לא תעשה שלא לבטל שמירתה תמיד, וז"ל הרמב"ם בספר המצוות, המצוה הכ"ב היא שצונו לשמור המקדש וללכת סביבו תמיד בכל לילה כל הלילה לגדלו ולכבדו ולרוממו, והוא אמרו יתעלה לאהרן אתה ובניך אתך לפני אהל העדות, כלומר שהם יהיו לפני תמיד וכו', וכבר התבאר משפטי מצוה זו כלם בפרק ראשון ממסכת תמיד וממסכת מדות, עכ"ל.

ויש לבאר ולדון במצוה זו כמה נקודות חשובות כדלהלן: מקור מצות שמירת המקדש * סיבת השמירה * זמני השמירה * מי היו השומרים * מי הם הרובים ששמרו * שמירה על ידי חש"ו * שמירה בנשים ושאר פסולי כהונה * מנין המקומות בהם שמרו הכהנים והלויים * מקומות ששמרו * כמה שומרים היו בכל מקום * החילוקים בין שמירת הכהנים לשמירת הלויים * אם שמירת הכהנים והלויים מעכבין זה את זה * שומר שישן * ביאור דיוק המשנה "קול בן לוי לוקה" * האם שמירת המקדש הוי כעבודה או מצוה בעלמא המוטלת על שבט הכהונה * האם מצות שמירה שייכת לשוערים או דהוי מצוה בפני עצמה על כל הלויים * חיוב וקיום שמירת המקדש בזמן הזה * מנהג סיבוב השערים בראשי חודשים ומועדים.

א. מקור המצוה

בשלשה ציין הפסוק בבמדבר פרק ג' פסוק ל"ח דכתיב והחנים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה משה ואהרן ובניו שמרים משמרת המקדש למשמרת בני ישראל והזר הקרב יומת³.

והלאו שלא לבטל השמירה במקדש נדרש מהפסוק בבמדבר פרק י"ח פסוק ה' דכתיב

במקור המצות עשה כתבו רוב מוני המצות¹ והראשונים במס' תמיד, שהוא בבמדבר פרק י"ח פסוק ד' דכתיב ונלוו עליך ושמרו את משמרת אוהל מועד לכל עבודת האוהל וזר לא יקרב אליכם, אולם המפרש למסכת תמיד² בדף כ"ה ע"ב ד"ה

1 הרמב"ם בספר המצות עשה כ"ב, החינוך במצוה שפ"ח, ועוד.

2 החק נתן כתב שהוא פירוש מהר"י ב"ר ברוך, ועיין במנחת תמיד (נכד והמביא לדפוס ספר עולת תמיד על מסכת תמיד לבעל הערוגת הבושם) שהרבה להקשות עליו מכמה ראיות שאינו מהר"י ב"ר ברוך אלא מאחד מבעלי התוס', והיעב"ץ בלחם שמים כתב שהוא מרבינו שמעיה תלמידו של רש"י הנדפס על הגליון במסכת מידות.

3 ועיין בעולת תמיד (לבעל ערוגת הבושם) ובעוד אחרונים בריש תמיד שכתבו כמה מהלכים בזה דבעינן שני הפסוקים.

ושמרתם את משמרת הקדש וכו', וז"ל הרמב"ם במצות לא תעשה ס"ז והמצוה הס"ז היא שהזהירנו מהתעצל בשמירת המקדש ומלכת סביבו תמיד כל הלילה והוא אמרו יתעלה ושמרתם את משמרת הקדש וכו'. וזה לשון המכילתא ספ"ז (הובא בילקוט ומדרש הגדול) ושמרו את משמרת אהל מועד אין לי אלא בעשה בלא תעשה מנין תלמוד לומר ושמרתם את משמרת הקדש.

וזה לשון החינוך במצוה שצ"א שלא לבטל שמירת המקדש ללכת סביבו תמיד בכל לילה, שנאמר ושמרתם את משמרת הקדש, וידוע שלשון שמירה עומד במקום לאו, וכמו שאמרו זכרונם לברכה (עירובין צ"ו ע"א) כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה⁴. ואמרו במכילתא, ושמרו את משמרת אהל מועד, אין לי אלא בעשה, ומנין בלא תעשה, תלמוד לומר ושמרתם את משמרת הקדש, עד כאן. ואולי דרשו עשה ולא כשימצאו שני המקראות מורים על דבר אחד, ומאותו שבא דרך צווי לנכח למדו הלאו, והצווי הנסתר שהוא קל ממנו דרשו בעשה, וכל שוקל הדברים במאזני צדק יודה בזה שהנסתר קל מצווי שהוא לנכח, עכ"ל⁵.

ב. סיבת המצוה

בטעם המצוה מצאנו כמה מהלכים בהראשונים, א', בספרי זוטא בפרשת קרח פרק י"ח פסוק ד' איתא גדולה למקדש שיש עליו שומרין לא דומה פלטרין שאין עליו שומרין לפלטרין שיש עליו שומרין, ע"כ.

והיינו משום כבוד בית ה' שיהיו שומרים סובבין אותו כדרך פלטרין של מלך, וכן כתבו הרבה ראשונים, הרמב"ם בפרק ח' מהלכות בית הבחירה הלכה א' כתב וז"ל שמירת המקדש מצות עשה, ואף על פי שאין שם פחד מאויבים ולא מלסטים, שאין שמירתו אלא כבוד לו, אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרין לפלטרין שאין עליו שומרין, ובפירוש המשנה ריש תמיד וריש מידות ואחריו נמשכו רבינו עובדיה מברטנורה והתוס' יו"ט שם, וכן כתב החינוך במצוה שפ"ח, והמאירי בתמיד דף כ"ה ע"ב.

ב', ג', הרא"ש בפירושו למסכת תמיד דף כ"ה ע"ב כתב שני מהלכים וז"ל שימור זה אינו משום חישוב גניבה וכו' אלא גזירת הכתוב הוא דכתיב ושמרו וכו', וגם כבוד הוא למקדש שלא יסיחו דעת ממנו לא ביום ולא בלילה כדכתיב ביהוידע פרק מ"ב פסוק י"א ושמרתם את הבית מסח⁶.

ד', מפשטות הכתובים בפרשת קרח שצויה ה' אחר מעשה קרח ועדתו שישמרו כהנים ולויים שלא יקרב הזר אל המקדש משמע שסיבת השמירה הוא למנוע מזרים וטמאים וכל האסורים לבא אל המקדש מליכנס, וכן כתב רש"י בכמה מקומות⁷ וכן כתב הרמב"ם בספר המורה חלק ג' פרק מ"ז (שם ביאר ההלכות הכלולים בספר טהרה).

ה', בריקאנטי בריש פרשת במדבר בענין המחנות והדגלים כתב על הפסוק ואתה הפקד את הלויים על משכן העדות ועל כל כליו וגו' (פרק א' פסוק נ'), וז"ל, כבר ידעת

4 עיין באחרונים (חק נתן בסוגיין, העולת תמיד, מנחת חינוך מצוה שצ"א) שדנו בענין הלאו של השמר דהרי בעירובין דף צ"ו מבואר דהשמר דלאו לאו והשמר דעשה עשה וכיון דכתיב ושמרתם את משמרת וכו' דהוא השמר דעשה אינו אלא עשה ולא לאו, וכתבו שגדר ההשמר הוא איסור לישון על משמרתם ושפיר הוי השמר דלאו, עיי"ש.

5 ויש לציין עוד דברי הרשב"א בר"ה דף ט"ז ע"ב ד"ה למה וכו' (דבריו הובאו במנחת חינוך כאן) דכל המבטל מצות עשה עובר על לאו דלא תגרע, ועיין בטורי אבן שם שדן בדבריו בארוכה ואכמ"ל, עיי"ש. וכתב העולת תמיד דכוונת הרא"ש הוא דאסור להסיח דעת מן המקדש כמו דאסור להסיח דעת מקדשים, דקיי"ל קדשים נפסלין בהיסח הדעת, וצריכין שימור מן הטומאה, עיי"ש.

7 רש"י בבמדבר פרק ג' פסוק ו', ובמדבר פרק י"ח פסוק א', דברי הימים ב' פרק כ"ג פסוק י"ט (אחר מעשה דעתיהו), וכן כתבו המפרשים בדברי הימים שם המצודות דוד, הרד"ק, ועוד.

למ"ד שהשקו כבשי התמיד במזרק של זהב כפשוטו ואינו גוזמא דרך כבוד הוא להשתמש בדרך עשירות, אבל להפקיר נכסי הקדש שיהיה פתוח לגנבים והיזיקות לא מצאנו, ועוד דאף העשירים דרכם להעמיד שומרים על אוצרותיהם שלא יבוא לידי גניבה ומה שייך הסברא של דרך עשירות.

ועיין בעולת תמיד שכתב דלולא דברי הראשונים היה אומר דאדרבה בלא פסוק מפורש היינו אומרים דגנאי הוא למקדש שיעמידו שומרים לשמור על המקדש דהרי כתיב לא ינום ולא יישן שומר ישראל ומקור השמירה על כל העולם נובע ובא ממקום שכינתו יתברך ולכן לשמרו בידי אדם הוי גנאי לקדושת המקום, ועל זה בא הפסוק לחייב בשמירה ולחדש דאף דאינו צריך שמירה מפני גנבים מ"מ דרך כבוד הוא שיהיו לו שומרים כפלטרין משומרת. וכן כתב היעב"ץ בהגהותיו דעדיפא הוי להו למימר דגבוה מעל גבוה שומר היכלו.

ואף דכתבו הראשונים שלא חששו משום גניבה ולא בא השמירה לשמור משום גנבים, מ"מ חידש האבני נזר¹¹ דצורת השמירה צריך להיות כדרך ששומרים מן הגנבים דבלא זה אין על הכהנים שם שומרים כלל, ונפק"מ בזה להלכה בענין אי יש מצות שמירת המקדש בזמן הזה, וכאשר יתבאר בהמשך.

ד. זמני חיוב השמירה

דעת רוב הראשונים דשמירת המקדש היתה רק בלילות בזמן שאין עבודת המקדש

כי הלויים הם ממדת הגבורה, ועל כן הם סביב משכן השכינה, שנאמר (שיר השירים פרק ג', פסוק ז') ששים גבורים סביב לה, זהו אמרו והלויים יחנו סביב למשכן העדות ולא יהיה קצף על עדת בני ישראל. ומכאן תבין סוד שמירת המקדש שצוה ה' יתברך לכהנים וללויים, כי גם לכהנים צוה אתה ובניך אתך לפני אהל העדות, מפני כחות הטומאה אשר סביבותיה, שנאמר (שיר השירים פרק ב', פסוק ב') כשושנה בין החוחים, וצריך לשמור שלא יכנסו לפניו, ועיין בעזרת כהנים (בני יוסף) מידות פרק א' משנה א' שהביא לשון האריז"ל בליקוטי ש"ס וז"ל משום הכי עשו שומרים במקדש משום דבלילה אין קרבנות להבריח הקליפות משום הכי עשו שומרים ובוודאי מדברים זה עם זה בדברי תורה ומחמת זה אין אחיזה לקליפות, עכ"ל⁸.

ג. בזה שלא שמרו מחמת חשש גניבה

הרא"ש והמפרש בתמיד דף כ"ה ע"ב כתבו שזה ברור שלא הוצרכו שומרים מחשש גניבה משום דאין עניות במקום עשירות ואם כי יגנבו כלים מבית המקדש לא היו מקפידין אלא יקנו חדשים⁹, ואין השמירה אלא מטעמים המבוארים לעיל, והאחרונים¹⁰ הרבו להקשות דלא מצאנו בשום מקום שלא יקפידו על נכסי הקדש מטעם דאין עניות במקום עשירות, ואדרבה קיי"ל בכל הש"ס דהתורה חסה על ממונם של ישראל, ולא אמרינן אין עניות במקום עשירות אלא כמה שיש בו משום דרך כבוד למקדש וכגון

8 וז"ל המעשה רוקח על משניות (לר' אליעזר בן ר' שמואל רוקח אב"ד אמסטרדם) וכבר הקשה בספר באר שבע מנינא למה לי (שהשיענו התנא מנין המקומות ששמרו שם) ותו קשה למה לי למיתני שמות המקומות שהיו שומרינן שם יהיו המקומות איך שיהיו ונלע"ד כך דכבר כתב בספר סמיכות חכמים דעיקר השמירה היתה שלא יתקרב סטרא אחרא אל הקדושה וכו', עכ"ל. ועיין בדברי החיד"א בפתח עינים, הובא לשונו לקמן בהערה 12.

9 הרא"ש סתם וכתב אין עניות במקום עשירות ולא ביאר שאם יגנב יקנו חדשים, אבל ברור שזה כוונתו וכיון לדברי המפרש (שהם מפורשין יותר).

10 עיין בעולת תמיד, ובהגהת נכדו בעל המנחת תמיד אות ג', ועיין עוד בקדשי דוד שהקשה כנ"ל והוסיף להקשות דהרי הגונב מן ההקדש עובר משום לא תגנוב ואיסור מעילה ולמה לא יעמידו השומרים להפריש בני אדם מעבירה ומה יתן לך ומה יוסיף מקום עשירות להציל בני אדם מן החטא, עיי"ש.

11 חלק יו"ד סימן תמ"ט בתשובתו להגאון ר' משה מעשיל גלבשטיין בעל המשכנות לאביר יעקב.

וכל הלילה וגו', א"נ מצינו למימר איפכא דצפונה ונגבה היו שומרים ביום דוקא דכתיב יום למעוטי לילה, אבל בשאר מקומות היו שומרים בין ביום ובין בלילה, עכ"ל. אולם דעה זו כמעט שלא מובאת בדברי האחרונים כלל.

ה. מי הם השומרים ומה הם הרובים

במשנה ריש תמיד איתא בשלשה מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש בבית אבטינס בבית הניצוץ ובבית המוקד בית אבטינס ובית הניצוץ היו עליות והרובים שומרים שם וכו', ופרחי כהונה איש כסתו בארץ וכו'. ובגמרא בדף כ"ו ע"ב הקשו אמאי שינה התנא לשונו שמעיקרא קרא להם רובים ואחר כך קרא להם פרחי כהונה, ותירצו דהתם דלא מטו למעבד עבודה קרי להו רובים הכא דמטו להו למעבד עבודה קרי להו פרחי, ע"כ.

ונחלקו הראשונים והאחרונים בפירוש הרובים שלא מטו למעבד עבודה, רוב הראשונים פירשו כפשוטו שהיו קטנים ממש שלא היו ראויים לעבודה ונאמרו בזה שני נוסחאות, המפרש והראב"ד כתבו שהיו קטנים שלא היו בני י"ג שנה, והרא"ש ורבינו גרשום במהלכו הראשון כתבו שהיו קטנים שבאו לכלל שנים אלא שלא הביאו סימני גדלות.

אולם המשנה למלך בפרק א' מהלכות בית הבחירה הלכה ח' הרבה להקשות דהאיך מסרינן השמירה לקטנים, ובפרט

נוהגת, וביום יצאו חובתן בזה שהכהנים והלויים עבדו עבודת משמרתן, ואין לך שמירה גדולה מזו שעסקו בעבודת המקדש ולא הסיחו דעתם מהנכנסין והיוצאין¹².

אולם שיטה יחידאה היא דעת המפרש במסכת תמיד דף כ"ה ע"א ד"ה היו שכתב שהשמירה היתה בין ביום ובין בלילה, והמעשה רוקח והמנחת תמיד עמדו על דיוק לשון הרמב"ם בספר המצוות שגבי העשה של השמירה כתב שצונו לשמור המקדש וללכת סביבו תמיד שמשמע שהיא נוהגת בין ביום ובין בלילה ומאידך במנין הלאווין וביד בהלכות בית הבחירה כתב שאינה נוהגת אלא ביום¹³. וכן דנו בלשון הרא"ש בדף כ"ה ע"ב שלא יסיחו דעתם מן המקדש בין ביום ובין בלילה.

ושיטה מחודשת מצאנו בפירוש הראב"ד על הגמרא בדף כ"ז ע"א (נדפס בש"ס וילנא בדף כ"ט ע"א) שדרשו הפסוק ששה לצפונה היום, ששמירת המקדש תלוי במקומות, וזה לשונו, לצפונה ליום נראה דהא ליום היינו דאיכא למימר יום שלם כדכתיב ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד, אלו ב' רוחות צפונה ונגבה היו לעשות שמירה בין ביום ובין בלילה אבל בשאר מקומות לא היה צריך כל כך לשמור, ולפי זה במזרח והנך מקומות אחריני לא היו צריכין לשמור אלא בלילה אבל בצפון ונגבה היו צריכין לשמור בין ביום ובין בלילה, וטעם וסמך כתב בפתורנו הר' שמואל החסיד ע"ה ז"ל דמהאי קרא על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים כל היום

12 רמב"ם בית הבחירה פרק ח' הלכה ב', ר"ש במס' מידות דף ל"ד ע"א ד"ה שומרים, רמב"ן על התורה במדבר א' נ"ג, החינוך במצוה שפ"ח, ועוד בתוס' בכמה מקומות בש"ס, ועיין עוד במנחת חינוך, ובתפארת ישראל תמיד פרק א' בועז אות א'.

וגם להריקאנטי שהשמירה היה להגן מן החיצונים יתבאר ענין השמירה דוקא בלילה על פי דברי החיד"א בפתח עינים במשנה הראשונה בתמיד בסוף דבריו שם וז"ל וראיתי לגורי האר"י זצ"ל שכתבו בשלשה מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש הנה בהמות היו לקרבנות ובלילה לא היה קרב קרבן והיה ח"ו אחיזה אל החיצונים לכן היו שומרים שם ולא היו ישנים כדי שיהיו מדברים ועוסקים בדברי תורה זה עם זה, ובזה מבריחים הקליפה משם עכ"ל.

והנה לפי מה שמבואר בספרי שהוא כבוד למקדש שיהיו לו שומרים כפלטרינן משמרת לכאורה יהיה המצוה נוהג בין ביום ובין בלילה, ועיין באריכות במנחת חינוך, ועיין באחרונים ריש תמיד שכתבו כמה מהלכים כל אחד כדרכו וכולם בסגנון אחד, ודו"ק.

13 אולם בנוסחאות שלפנינו בספר המצוות מבואר גם בהעשה שאינו אלא ביום.

שאותן כהנים שהיו ראויין לעבודה לא רצו לשמור ולהפסיד עיקר העבודה ולכן קבעו שאותן כהנים שאינם בני עבודה ישמרו, ועוד כתב דאפילו אי ירצו לשמור כיון דיכולין לעבוד לא היו מניחין אותן לשמור, וכל זה הוא לשיטתו הנ"ל שהשמירה היתה בין בלילה ובין ביום בזמן העבודה, אבל לשאר הראשונים שהשמירה היתה רק בשעות הלילה בזמן שלא עסקו בעבודה, כתב הרא"ש בדף כ"ז ע"א בנוסח אחר שקבעו השמירה דוקא לכהנים שלא היו בני עבודה כדי שיוכלו הכהנים הראויים לעבודה לישון בלילה ולהיות ניעורים ביום בשעת העבודה¹⁴.

ודעת המאירי והרמב"ם בפירוש המשניות וכן משמע מרבינו גרשום

שאינם בני חיוב ולמה נמנעו הכהנים בני חיוב מלקיים המצוה, ועוד דלפי המתבאר בדברי הרמב"ם שהשמירה נחשבת לעבודה א"כ האיך מצאנו עבודה כשרה בקטנים, ועוד כמה תמיהות על דברי הראשונים, ולכן נקט דהא דאמרינן דלא מטו לכלל עבודה היינו שהיו גדולים מבני י"ג עד כ' שנה דהרי עד שהיו בני כ' שנה לא היה עובדים במקדש, וכל אלו הכהנים עסקו במצות שמירה, וכן דעת הפסקי תוס' בתמיד סימן ו', ועל דרך זה נקט המעשה רוקח בדעת הרמב"ם שהיו בני י"ג אלא שלא הספיקו עדיין ללמוד הלכות עבודה¹⁴.

ולכל הדיעות הנ"ל היו השומרים דוקא כהנים שלא היו ראויין לעבודה, והסיבה לזה כתב המפרש בדף כ"ה ע"א ד"ה הרובים לפי

14 עיין במנחת חינוך שג"כ דן האיך יצאו מצותן על ידי שמירת קטנים שאינם בני מצות, ושקיל וטרי שם אי אפשר לדמות שמירת המקדש שמטרת המצוה היא שיהיו לו שומרים סביבו והוא מצוה על הבית שתהיה שמורה ולא על השומרים, להא דאמרינן באכילת קדשים שיוצאין המצוה כשהיא נאכלת גם על ידי כהנים קטנים אף דאינם בני מצוה וא"כ הוא הדין בענין שמירת המקדש, (ועיין בזה בזכר דבר להגאון ר"ד לנדאו סימן א' באריכות).

אלא שהוסיף להקשות דכיון דקטן אין לו דעת והוי כמתעסק וקיי"ל דהמתעסק בקדשים לא יצא א"כ לא יתקיים מצות השמירה על ידם, ובזה אין לדמותו לאכילת קדשים דשאני מתעסק באכילה דנחשב למעשה משום דנהנה בה וכעין מה דאמרינן דמתעסק בחלבים חייב שכן נהנה, וכן אמרו ברי"ה דף כ"ח דכפאו ואכל מצה יצא משום דנהנה, אולם צידד דלפי מה שכתב הר"ן בשם הרא"ה דכסבור שהוא חול או שאינה מצה דלא יצא אף שנהנה וא"כ קטן נמי אפילו יודע שהוא כהן וזוהו קדשים כיון דקטן הוא הוי ליה כאילו לא ידע שהוא קדשים, וא"כ לא מהני מה שנהנה ואכ"ז מקיימין מצות אכילת קדשים גם ע"י קטן, וא"כ ה"נ מקיימין מצות השמירה גם ע"י קטן, עכ"ל.

ועיין עוד במעשי למלך סוף הלכות בית הבחירה שהעיר על דברי המנחת חינוך וז"ל זהו דוחק לומר דאף דהוה כמתעסק יכול לקיים ע"י קטן, אלא עיקרא דמילתא הוא דהא דקטן פסול לעבודה משום דלא מיקרי איש ולכאורה קשה דלמה לי קרא לפסול בעבודה דהרי לאו בני דיעה נינהו והוה כמתעסק ואפשר דבקטן שהגיע לעונת נדרים שיוודע למי הוא נודר ל"ה כמתעסק אצל קדשים ולכן בעינן קרא למעט מעבודה, וא"כ מיושב קושיית המשל"מ ג"כ דבוודאי הרובים היו קטנים שהגיעו לעונת נדרים ול"ה כמתעסק וכו' עיי"ש. ועיין עוד באבני נזר שם שדן בענין הקטנים והקשה דקטנים לאו בני שמירה נינהו, והניח בצ"ע, ולכאורה לפי מה דמבואר לעיל דשמירת המקדש לא היתה מפני חשש גנבים אלא לכבוד אפשר דשפיר הוי מכובד גם בשמירת קטנים, וקושיית האבני נזר הוא לשיטתו דבעי צורת שמירה ולכן הניח בצריך עיון דקטנים לאו בני שימור נינהו.

15 ואף דהיו יכולין למסור השמירה לכהנים בני חיובא שלא הגיעו לכ' שנה דבזה תתקיים המצוה על ידי בני חיובא וגם לא יפריע לעבודתן כיון דאינם ראויין לעבודה [מדרבנן או ממנהג שנהגו הכהנים (עיין גמ' חולין כ"ד ע"ב)] עיין במקדש דוד קדשים סימן ט"ו - עבודת פסולים ס"ק ג' ד"ה והנה בתמיד (עמוד ר"כ בדפוס ירושלים תשנ"ו הנדפס בהגהות המנחת מרדכי) שיסד יסוד גדול בדין עבודת הכהנים דכל מה דאמרינן דכהנים פחותין מבני כ' לא עבדו עבודה במקדש, היינו רק בעבודה שפסולה בזרים דכיון דהצריכה תורה שיעשה על ידי כהנים דוקא בעינן גדלות של כ' שנה מדרבנן, אבל עבודות שאינם נפסלין בזר אלא משום שאין זר נכנס להיכל, א"כ כהן פחות מבן כ' שנה כיון דאינו זר ודאי יתכשר לעבוד באותן עבודות, ולכן כיון שהיו ראויין להטבת המנוחה והדלקת הנרות וכן דישון מזבח הפנימי ועוד עבודות כיוצא באלו לכן מסרו השמירה לקטנים דוקא.

ועיין במנחת חינוך אות ב' שנקט בפשיטות דכמו דמבואר במשנתנו דהשמירה היתה על ידי קטנים הוא הדין בחרש ושוטה אף דאינם בני מצוה מ"מ עיקר המצוה הוא על הבית דין של כהנים או על הב"ד של ישראל לראות שיהיו שומרים מהכהנים והלויים סביב למקדש, א"כ כיון דשומרין אותו מקיימים המצוה.

אולם לפי המבואר במשנה למלך דאינו נמסר לקטנים שאינם בני חיובא, וכן להנחת האבני נזר דצורת השמירה צריכה להיות כעין שמירה מגנבים ודאי לא יתקיים שמירתו על ידי מי שאינו בר דעת.

נשים - הגאון ר' משה מעשיל געלבשטיין בספרו משכנות לאביר יעקב חידש שמצות שמירת המקדש נוהגת ומתקיימת גם בנשים כיון דיש במצוה זו בין מצות עשה ובין מצות לא תעשה וכעין מה דקיי"ל גבי מצה דנשים חייבות משום דכל דישנו בבל תאכל חמץ ישנו באכול מצה.

אולם כבר ציינו הרבה אחרונים שנשמט ממנו דברי הספרי פרשת קרח פסקא קט"ז שדרשו על הפסוק וגם את אחיך מטה לוי שבט אביך הקרב אליך וישרתוך וכו' (במדבר י"ח ב') וז"ל וגם את אחיך שומע אני אף ישראל במשמע תלמוד לאמר מטה לוי שומע אני אף הנשים במשמע תלמוד לאמר את אחיך להוציא את הנשים, ומפורש שנתמעטו נשים מעבודת שמירת הלויים¹⁶.

במהלכו השני הוא שהשמירה היתה על ידי כהנים בני עבודה ורובים ופרחי כהונה חד הם והיינו צעירי הכהנים שהיו ראויים לעבודה כבר, אלא דבשעת שמירתן קראו להם רובים על שם רובי קשת, ולפי זה מה שאמרו בגמרא דלא מטו למיעבד עבודה היינו שבלילה שאינו זמן עבודה קראו להם רובים, ובזמן שהיו ראויין לעבודה קראו להם פרחי כהונה.

ולגבי שמירת הלויים אי היה על ידי קטנים או רק על ידי לויים שהגיעו לשנים שיכולין לעבוד במקדש עיין במנחת חינוך שהסתפק בזה, והאבני נזר נקט כדבר ברור שהיתה דוקא על ידי גדולים, וביאור הנפק"מ בין שמירת הכהנים ללויים יתבאר לקמן בעזהש"ת.

ו. שמירה על ידי פסולי כהונה

חרש ושוטה - לפי המבואר שרוב הראשונים נקטו שמצות שמירת המקדש היתה על ידי קטנים דלא מטו לכלל עבודה ואף דאינם בני דעת היתה השמירה על ידם, יש לדון אי נתקיים מצות השמירה גם בחרש ושוטה, דמצד אחד כיון דלא בעינן בני שמירה ממש דהרי להספרי ודעימי אין השמירה מחשש גניבה אלא לכבוד א"כ שפיר מתקיים השמירה גם על ידי חרש ושוטה אולם אם השמירה היתה כדי שלא יכנסו טמאים א"כ מסתבר דבעינן בני דעת.

16 ויש לציין לזה דברי הרמב"ן והריטב"א בקידושין ל"ד ע"א גבי מעקה דאמרו בגמרא שם שנשים חייבות משום דהוי עשה שאין הזמן גרמא, והקשו בתוס' דלמה לי שאין הזמן גרמא תיפוק ליה דיש בהם לאו דלא תשים דמים בביתך, עיי"ש מה שתרצו בתוס' אמנם הרמב"ן והריטב"א כתבו דיש כמה לאוין שמפורשין בתורה שבאו לחזק העשה וכעין לא תאמץ לבבך שבא לחזק מצות נתון תתן דצדקה וכדומה, ולא שבו לחזק העשה דינו כעשה ולכן אף דכתיב לא תשים דמים בביתך, אילו היתה מצות מעקה הזמן גרמא והנשים היו פטורות ממנו לא היו מחויבין גם בהלאו שבא לחזקו, עיין שם.

והנה לדברי המפרש שמצות שימור נוהגת בין ביום ובין בלילה דהוי מצוה תמידית בכל שעה שפיר מובן למה הוצרכו להוציא הנשים ולפטור (ואפשר שזה היה סמך לדבריו לחלוק על שאר הראשונים), אולם לשאר הראשונים דס"ל דלא היתה נוהגת אלא בלילה א"כ למה בעינן פסוק להוציא נשים הא הוי זמן גרמא, ונראה לבאר בג' מהלכים, א' - דבאמת שמירת המקדש נוהגת גם ביום אלא דכיון דביום היה המקדש מלא בכהנים העוסקים אין לך שמירה גדולה מזו והיה המקדש שמור מאליו ולכן לא העמידו שומרים אלא בלילה, ב' - הפסוק בא להפקיע מסברת בעל המשכנות לאביר יעקב שלא נחייבם מחמת הלאו, ג' - כיון דמצות בנין המקדש אינה נוהגת בשבתות ובלילות וכדמבואר ברמב"ם ועכ"ז אף דהוי הזמן גרמא מ"מ

מועד לשמר משמרת ועבודה לא יעבד ככה תעשה ללויים במשמרתם, ופירש רש"י וז"ל לחנות סביב לאהל וכו' והיינו שמירת המקדש, ועוד יותר מפורש בחזקוני שם וז"ל ושרת את אחיו וכשיהיה בן חמשים ישרת עם אחיו הזקנים באהל מועד לשורר ולשמור משמרת שלא יכנס בו זר כדכתיב מסביב למשכן יחנו. ועבודה לא יעבד עוד שום עבודה רק ישורר וישמור שלא יכנס זר במשכן, עכ"ל. ולכאורה ה"ה לכהנים שאינם נפסלין לשמירה אחר תקופת כהונתם¹⁸.

אנדרוגינוס, וחצי כהן חצי ישראל¹⁹ - המנחת חינוך נקט דכשרים הם דכיון דהשמירה נעשה על ידי כהן מזרע אהרן לא איכפת לן אי עומד שם איתו חצי אשה או חצי ישראל כיון דהמקדש משומר על ידי החצי זכר של האנדרוגינוס והחצי כהן, אמנם לפי דברי האבני נזר דיש ראשונים הסוברים דהוי עבודה ובעינן בגדי כהונה א"כ כיון דבאבנט היה כלאים ואסור לאשה ולזר שאינם בני עבודה ללבשו יהיו אסורים לשמור ככהנים, אולם בשמירת הלויים שלא

בעלי מומים, ערלים, וטמא מת - המנחת חינוך הניח שאין שמירת המקדש בגדר עבודה כלל, אלא מצוה המוטלת על הכהנים ולויים ולכן כל שהוא מזרע אהרן ומזרע לוייה כשר לשמירה, ואף אי אינו כשר לעבודה כשר לשמירה, אמנם האבני נזר בתשובה הנ"ל חולק עליו וכתב דזה תלוי הוא במחלוקת הראשונים אי הוי עבודה או לא ולהני ראשונים דס"ל דהוי עבודה ודאי מומין ושנים פוסלין בכהנים, וכן ערלים וטמאין נפסלין, (ובענין זה אי הוי עבודה או לא נבאר בארוכה לקמן).

חללים - אף אי נימא דאין שמירת המקדש עבודה מ"מ פסולין בה חללים כיון דאינם מבני אהרן כלל, עיין במנחת חינוך, והוא פשוט¹⁷.

זקנים - אף שלויים נפסלין בשנים כדמפורש בפרשת בהעלותך (פרק ח' פסוק כ"ד - כ"ה) שתקופת שירותם הוא מבן חמש ועשרים שנה עד בני חמישים, מ"מ מבואר שם (בפסוק כ"ו) שלויים זקנים כשרים לשירות כדכתיב ושרת את אחיו באהל

מבואר ברמב"ם בפרק א' מהלכות בית הבחירה דנשים חייבות בבנין המקדש והו"א דמצות מקדש שאני ונשים חייבות בכולם אף באלו דהויין זמן גרמא ולכן בא המיעוט להוציאן, ועיין בדרך חכמה להגרר"ק בפרק ח' מהלכות בית הבחירה הלכה א'.

17 אי חללים עדיין נקראים בני לוי לענין שמירת הלויים יש כמה ראיות לכאן ולכאן, עיין סוגיא דכתובות דף כ"ו ע"א, ועיין בקובץ שיעורים שם אות ע' וז"ל מוכח מכאן דחלל כיון שנתחלל מקדושת כהונה אינו לוי, אף דלענין קדושת לוייה לא שייך פסול חללות, דלוייה שזינתה אוכלת במעשר, בכורות מ"ז, וכיון דגם חלל הוא משבט לוי אמאי לאו לוי הוא, וצ"ל דכהנים עמא אחרינא נינהו, כמבואר ברש"י תמורה ד' ושם בשיטה, ואינן לויים מצד תולדתם, אלא מכח קדושת כהונתם דיש בכלל מאתים מנה, ואם נתחללו מקדושת כהונה אינן לויים, וכן מוכח בס"פ הניזקין נ"ט לוי מי קא הוי, ובירושלמי ר"פ האשה רבא פליגי אמוראי בזה אם חלל הוא לוי, עכ"ל.

18 ועיין במשכנות לאביר יעקב שכתב דבנוגע לזמן הזה אפילו אי נחוש בלויים משום משורר ששיער דאין אנו בקיאים במשמרות מ"מ אפשר בתקנה זו שישמרו לויים שאינם ראויין לשירה כבר, דודאי אין בהם איסור שמירה.

19 עיין מנחת חינוך מצוה י"ח אות י' ומצוה קל"ד אות י"א דהיינו כגון שבא ישראל על חצי שפחה וחצי בת חורין והוליד ממנה בת דמצד חלק השפחות הבת הולכת אחר האם וחצייה שפחה ומצד חלק הבת חורין הבת הולכת אחר אביה והיא ישראלית, ואף דכהן אסור בגירות ומשוחררת ואם בא עליה בנו חלל כדמבואר באבן העזר סימן ז' סעיף י"ד, מ"מ בת זו צד הגירות שבה מותרת לכהן דכיון דאביה מישראל אין בה איסור גירות לכהן (וכדמבואר שם בסעיף כ"א) אלא דאסורה מחמת צד שפחות דאסורה לכל ישראל, ואי בא כהן על אותה בת אף דבא עליה באיסור דהרי יש בה חלק שפחות דאסורה לכל ישראל, מ"מ כיון דאיסורה אינו איסור כהונה אלא איסור כולל על כל ישראל אינה עושה חללות (לכמה ראשונים, הרמב"ם ודעימיה), וכשהוליד ממנה בן נמצא דמצד חלק השפחה הוא עבד ומצד חלק הבת חורין הולך הוא אחר אביו והוא כהן ונמצא שיש לנו חצי כהן חצי עבד, ואי חזר רבו ושחררו יש לנו חצי כהן חצי ישראל.

שייך כלאים בבגדיהם שפיר יוכלו לשמור, והדבר עדיין צריך בירור ולע"ע לא מצאתי מי שיעורר בזה.

פנחס קודם מעשה זמרי - ידוע קושית העולם דלדעת המפרש שמצות שמירה נוהגת בין ביום ובין בלילה, א"כ האיך קיימו מצות עבודה במשכן דהרי כיון דלא היה שם אלא ג' כהנים דהיינו אהרן ושני בניו הנותרים וכולם הוצרכו לשמירה דהרי ילפינן בגמרא שהכהנים שומרים בג' מקומות מהפסוק והחונים קדמה מזרחה משה אהרן ובניו וכיון דהיו עסוקים בשמירה לא היו יכולים לעבוד בשאר עבודות שבמשכן, ועיין ברש"ש במשנה הראשונה במידות שכתב מחמת קושיה זו דפשוט הוא שאינו נוגע אלא בלילה והביא דברי הבאר שבע שכתב על דברי המפרש לא היה ולא נברא, עיי"ש^{20 21}.

והנה בסוגיא דזבחים דף ק"א ע"ב מבואר דפליגי בזה בגמרא אי נתכהן פנחס בהדי אהרן ובניו או לא, ועיין ברש"י שם על פי גירסת השיטמ"ק דכל הדיון הוא בענין כהונה גדולה שברכו ה' שיעמדו כהנים גדולים מבניו אולם לעצם כהונה להיות כהן הדיוט ולהתכשר לעבודה היה פנחס כשאר כהנים.

ועיין ברמב"ם בפרק ה' מהלכות כלי המקדש הלכה י"ג שפסק להלכה שפנחס

היה כהן כשר משעת בנית המשכן עוד לפני מעשה זמרי, שכתב הרמב"ם שיעור הקטן לכיון הוא כשיעור נטילת ידים ורגלים של ארבע בני אדם דכתיב בציווי בנין המשכן בפרשת כי תשא (הרבה לפני מעשה זמרי) ועשית כיור נחושת וכנו נחושת ורחצו ממנו אהרן ובניו דהיינו אהרן אלעזר ואיתמר ופנחס, ומבואר דבשעת בנין המשכן כבר היה פנחס ראוי לעבודה²².

ואפילו לפי המבואר ברש"י בפירוש התורה בפרשת פנחס דעד מעשה זמרי לא נתכהן כלל, דכל אלו שנולדו קודם משיחת אהרן ובניו לא נתקדשו כלל והיו כזר, דלפי זה היה פשוט שלא יתקיים שמירת כהנים על ידיהם, מ"מ יעוין במשך חכמה בפרשת קורח פרק י"ח פסוק י"א שמבואר דאפילו קודם מעשה זמרי היה פנחס קדוש בקדושת זרע אהרן והיה אוכל בתרומה וחזה ושוק, ולא נתמעט אלא מעבודה במקדש ומלקבל חלק בקדשי הקדשים, אבל שאר עניני כהונה היה לו דלא גרע משאר בנות אהרן²³, וא"כ אפשר דכיון דלא נתמעטו נשים משמירת המקדש בספרי אלא מפסוק מיוחד דדרשו את אחיך להוציא את הנשים, א"כ פנחס שלא היה במיעוט זה ודאי היה ראוי למצות שמירת המקדש ושפיר היו הכהנים עושין עבודה וכשהיו עובדים היו פנחס ושאר בני בניו של אהרן שומרים במקומו.

20 והנה לשאר הראשונים דס"ל שלא היתה השמירה אלא בלילה לא קשה מידי, ואף דהיו צריכין לישון ולא היה להם חילופי משמרות, אפשר שיש מזה סמך לדעת הרמב"ם שיתבאר לקמן שכהן שישן על משמרתו קיים מצות שמירה, אולם על דברי המפרש קשה כנ"ל.

21 ועיין עוד בחזון נחום ריש כלים, ועוד אחרונים.

22 ועיין בכסף משנה שם שהקשה דהרי בזמן הציווי היו נדב ואביהו קיימין וא"כ למה לא בעינן כיור כשיעור שש כהנים.

23 וסמך גדול לזה הם דברי הריטב"א בכתובות דף י"ג ע"ב על מה דאמרין שכהן שאינו מכיר אביו משתקין אותו מדין כהונה דכתיב בפנחס והיתה לו ולזרעו אחריו ודרשין מי שזרעו מיוחס אחריו יצא זה וכו' ופירש רש"י דאינו עובד ואינו אוכל בתרומה, והקשה עליו הריטב"א דודאי אוכל בתרומה דלא גרע מבנות אהרן דכיון דמזרע אהרן הוא ודאי אוכל בתרומה, אלא דמדיני עבודה נפסל, עיי"ש, והנה אף דמקרא מלא דיבר הכתוב דלכהונה בעינן זרעו מיוחס אחריו, היה לו להריטב"א סכינא חריפא דמפסקא לקראי לחלק בין תרומה לעבודה במקדש, ולהנ"ל מיושב שפיר דהרי עוד לפני מעשה זמרי היה פנחס ראוי לאכילת תרומה ושאר מתנות כהונה כשאר זרע אהרן ולא בא הפסוק ליתנו אלא זכות עבודה במקדש וחלוקת קדשי קדשים וא"כ שפיר כתב הריטב"א דלא נאמר לו ולזרעו אחריו דבעינן זרעו מיוחס אחריו אלא לענין עבודה וקדשי קדשים, ודו"ק.

ובניו שומרי משמרת המקדש אהרן בחד מקום ובניו בשני מקומות ממאי מדכתיב והחונים וכתיב שומרים חונים לחוד ושומרים לחוד אימא כולהו בחד מקום לחודיה לא ס"ד מה משה בחד מקום לחודיה אף אהרן ובניו בחד מקום לחודיה רב אשי אמר מסיפיה דקרא שומרים משמרת למשמרת, ע"כ.

ולענין שמירת הלויים אמרינן שם בדף כ"ז ע"א תנן התם וכו' והלויים בכ"א מקומות ה' על ה' שערי הר הבית ד' על ד' פנותיו מבפנים ה' על ה' שערי עזרה וד' על ד' פנותיו מבחוץ אחד בלשכת הקרבן ואחד בלשכת הפרוכת ואחד אחורי בית הכפורת, מנה"מ אמר רב יהודה מסורא ואמרי לה במתניתא תנא דכתיב למזרח הלויים ששה לצפונה לויים ארבעה לנגבה לויים ארבעה ולאסופים שנים שנים לפרבר למערב ארבעה למסלה שנים לפרבר, והקשו דא"כ היה כ"ד מקומות לשמירת הלויים, ותירצו בשני אופנים, אביי תירץ דלאסופים לא היו אלא שנים, והקשו עוד דמ"מ אכתי כ"ב היו, והשיב אביי דלפרבר לא היה אלא שומר אחד אלא כיון דהיה עומד בחוץ לבד הביאו לו עוד לוי אחד לעמוד עמו לצוותא, ועוד תירצו דלעולם כ"ד היו כפשטיה דקרא אלא דג' מהם היו הכהנים וכ"א לויים וכו' יהושע בן לוי דאמר דבכ"ד מקומות נקראו כהנים לויים, עיי"ש.

ואף דמספר מקומות ואופן סידורם של שמירת הלויים נדרש מפסוקים בדברי הימים עיין במנחת חינוך מצוה שפ"ח אות ג' שכתב שאף דמתורת משה רבינו לא למדנו מ"מ פשוט הוא שכולם מהלכה למשה מסיני וקבלה היתה אצלם אלא דאסמכינהו אקראי בדברי הימים, ומאידך במשנה למלך פרק ח' מהלכות בית הבחירה הלכה ד' משמע דמעיקר הדין מדיני התורה לא היו צריכין אלא לוי אחד להיות הטפל לשמירת הכהנים וכמו שהיה בזמן המשכן ששמירת הלויים היתה על ידי משה לבדו, וזה ששמרו בכ"א

שאר כהנים שנפסלו לעבודה - ביבמות דף ע"ו ע"א בעו מיניה מר' ששת כהן שנעשה פצוע דכא אי מותר בפסולי כהונה משום דנפסל מכהונתו וירד מקדושתו או לא, ולהלכה נפסק בשו"ע אבן העזר סימן ה' סעיף ה' דלאו בקדושתיה קאי ומותר בפסולין, ועוד מצאנו בכתובות דף י"ג ע"ב דאיתא שם אמר שמואל י' כהנים עומדים ופירש אחד מהם ובעל הולד שתוקי וכו' אלא שמשחקין אותו מדין כהונה דכתיב והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם מי שזרעו מיוחס אחריו וכו', ויש לדון בהני שנים אי נפסלו משמירת המקדש גם כן ולע"ע לא מצאתי מי שידון בזה.

ז. מקומות בהם שמרו

במקור המצוה שהיא בשמירת המשכן היתה השמירה בג' מקומות וכולם היו בצדו המזרחי ליד פתח אוהל מועד ששם היתה חנייתם של משה אהרן ובניו והיה משה שומר ממקומו ואהרן ממקומו ובניו ממקומם, אולם אחר שבאו לירושלים ונבנתה המקדש איתא במשנה ריש תמיד וריש מידות דבשלשה מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש בית אבטינס בית הניצוץ בית המוקד, והלויים בעשרים ואחד מקום חמשה על חמשה שערי הר הבית ארבעה על ארבע פנותיו מתוכו חמשה על חמשה שערי העזרה ארבע על ארבע פנותיה מבחוץ ואחד בלשכת הקרבן ואחד בלשכת הפרוכת ואחד לאחורי בית הכפורת.

ובגמרא תמיד כ"ו ע"א אמרינן מנא ה"מ אמר אביי אמר קרא והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה משה ואהרן ובניו שומרים משמרת המקדש למשמרת בני ישראל אמרי אין שימור בעלמא אשכחן דבעי כהנים ולויים שימור מיהו מתניתין קתני בשלשה מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש והלויים בעשרים וא' מקום ואילו קרא כהנים ולויים בהדי הדדי כתיב אמרי הכי קאמר והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה משה והדר אהרן

דסגי בשומר אחד בכל מקום, וכן מדברי אביי שתירץ שהוצרכו שנים באסופים משום שהיה בחוץ וכדי שלא יעמוד שם לבד נתנו שם עוד לוי לצוותא משמע שלא היה אלא שומר אחד בכל מקום, אולם הרמב"ם בפרק ח' מהלכות בית הבחירה הלכה ד' כתב שהיה עדה של שומרים בכל מקום, (ואין עדה פחותה מ' בני אדם).

ועיין עוד בתפארת ישראל תמיד בועז אות א' וז"ל ונראה לי עוד דהנך משמורות היו מתחלפין דאחר איזה שעות בא אחר לשמור, והן הן הג' או ד' משמורות בארעא דפליגי בהו ר' אליעזר ורבנן (במסכת ברכות דף ג' ע"א) ר"ל משמורות שבמקדש דאי נימא דרק במשמורות מלאכים מיירי בזה לא שייך פלוגתא ומה"ט נמי קאמרינן התם שהקב"ה כביכול מצטער על כל משמר ומשמר, על חורבן ביהמ"ק, כמ"ש שאוג ישאג על נוהו וכו', ובש"ג (ה"ז) כתב שבכל משמר של כהנים ולוים היה י' בנ"א. ואפשר טעמו משום אין דבר שבקדושה פחות מעשרה, נמצא שהיה מספר הכהנים השומרים ל' ומספר הלויים השומרים ר"מ, (לדעת ר"ת הנ"ל) עכ"ל. ועיין עוד בספר המפתח שם שהביא עוד בענין זה.

ז. החילוקים שבין שמירת הכהנים

לשמירת הלויים

בגמרא תמיד כ"ו ע"ב אמרינן שער הניצוץ כמין אכסדרא היה ועליה בנויה על גבה שהכהנים שומרים מלמעלה והלויים מלמטה, וכו', מנא הני מילי דתנו רבנן וילוו עליך וישרתוך בעבודתך הכתוב מדבר אתה אומר בעבודתך הכתוב מדבר או אינו אלא בעבודתם כשהוא אומר ונלוו עליך ושמו לכל כליו ולכל עבודתו הרי בעבודתם אמור הא מה אני מקיים וילוו עליך וישרתוך בעבודתך הכתוב מדבר הא כיצד כהנים שומרים מלמעלה ולויים מלמטה, עכ"ל הגמרא.

בפשטות ביאור הדבר הוא דכיון דאין הלויים אלא נלווים לכהנים לכך שמשו

מקומות הוא מתקנת הלויים ואולי דוד תיקנו או שאר נביאים, עיי"ש.

והנה בזה דאמרינן שהלויים שמרו בכ"א מקומות והכהנים בג' מקומות מצאנו מחלוקת הראשונים בביאור הלכה זו.

דעת הרמב"ם בפרק ח' מהלכות בית הבחירה הלכה ד' והלכה ח', וכן כתב המפרש בסוגיין בדף כ"ז ע"א ד"ה אמר, הוא כפשטיה שהכהנים שמרו בג' המקומות המפורשים במשנה שם בפני עצמן, וכן הלויים שמרו בכ"א מקומות לעצמן.

דעת הראב"ד בדף כ"ז ע"א ד"ה תלתא וכן דעת הרא"ש בפירושו למסכת תמיד בדף כ"ז ע"א ד"ה והלויים (במהלכו הראשון) וכן בפסקי התוס' תמיד אות ז' ובמידות אות א' הוא שלא היתה שמירה אלא בכ"א מקומות אלא שבי"ח מקומות שמרו הלויים לעצמן ובג' מקומות שמרו ביחד עם הכהנים.

ודיעה השלישית היא דעת ר"ת (מובא בפירוש הרא"ש כ"ז ע"א ד"ה והלויים, והסמ"ג (עמוד קס"ה), וכן נקט המשנה למלך שם, דבג' מקומות שמרו הכהנים בהדי הלויים ובכ"א מקומות שמרו הלויים בפני עצמן, ולפי זה יצא לנו שהלויים שמרו בכ"ד מקומות וכפשטיה דקרא המובא בגמ' שם.

והנה אף דבהמשנה והגמרא שם מנו מקומות המדויקים לשמירת הכהנים והלויים, כתב הראב"ד בדף כ"ז ע"א שם דכל אלו המקומות היו בבית שני לבד אולם בבית ראשון שהיה מבנה המקדש אחר לגמרי וכן לעתיד לבא שצורת המקדש לא תהיה כפי מה שהיתה בבית שני אלא כדמפורש בנבואת יחזקאל, לא יהיה סדר השמירה כפי מה שהיתה בבית שני ואין עליו שום דיוק ועיכוב אלא הכל תלוי במצב ותיכנונו של המקדש. (ודבר זה נוגע לענין שמירת המקדש בזמן הזה וכדיתבאר בהמשך).

ח. כמה שומרים היו בכל מקום

בשמירת המשכן היו משה אהרן ובניו ובזה נתקיים השמירה של ג' כהנים ומשמע

שהיתה בנויה על הארץ וגגה ככיפה (ולא כשאר מפרשי המשנה) וא"כ כיון שהיתה בנויה ככיפה אי אפשר לעמוד ולשמור על גגה וע"כ דהא דאמרינן דכהנים למעלה אינו דוקא, אלא כמשמעות הלשון בגמרא שהיו מעולים בשמירתן להראות חשיבות הכהנים על הלויים והמעלה היא שהיו שמירתן מעל העזרה במקום המקודש, ולכן כתב הרמב"ם שהכהנים שמרו בפנים והלויים בחוץ.

י. האם שמירת הכהנים והלויים

מעכבין זה את זה

כל מוני המצוות מנו שמירת הכהנים והלויים למצוה אחת שיש בה כמה פרטים,²⁴ אולם לא דנו בפירוש אי שמירתם מעכב זה את זה, ולא מצאנו אלא בדברי האחרונים שדנו בזה, האבני נזר בתשובה הנ"ל באות י"ב הסתפק אי מעכבין זה את זה, ולשיטתו שם שאי אפשר לקיים מצות השמירה על ידי הכהנים בזמן הזה דהרי מבואר דשמירת הכהנים היתה בפנים במקום שאסור לטמאי מתים ליכנס, צידד גם דאפילו השמירה על ידי הלויים שהיתה בחוץ גם כן אינה נוהגת בזמן הזה דמעכבין זה את זה.

בספר אמבואה דספרי צידד דשמירת הכהנים מעכבת שמירת הלויים דהרי לא ניתנו הלויים אלא להיות נלווין ונטפלין למצות הכהנים, אבל שמירת הלויים אינה מעכבת על הכהנים. ודיעה שלישית בזה הוא דעת המשכנות לאביר יעקב בחלק א' פרק ב' אות ג' שאינם מעכבין זה את זה כלל ושני מצוות הם.

יא. שומר הישן על משמרתו

אחד מהמקומות המבואר במשנה ששמרו בבית המקדש היתה בבית המוקד, ובמסכת מידות פרק א' משנה ח' דן התנא במהותו ותפקידו של בית המוקד ואיתא שם בית המוקד כיפה ובית גדול היה מוקף רובדין

במקדש בדרגה פחותה מעבודת הכהנים, אלא דבהמפרש בכ"ה ע"ב בד"ה היו עליות משמע דגזירת הכתוב הוא שהכהנים שומרים למעלה והלויים למטה ליד השער ולכן קראו להם שוערים ששמרו ליד השערים, עיי"ש. ועיין עוד בפירוש הראב"ד ריש המסכת בד"ה בית המוקד בשם רבינו שמואל דשמירת הכהנים היתה בעליות כיון ששמירת הכהנים היתה מבפנים וכאשר יתבאר, וכיון דאין ישיבה במקדש אלא למלכות בית דוד תקנו להם השמירה בעליות כדי שיוכלו לישב בשעת שמירתן דקיי"ל דעליות לא נתקדשו.

והנפק"מ בין המהלכים הוא אי שמירת הכהנים בעליות מעכב או לא, דלהמפרש דס"ל דגזירת הכתוב הוא שישמרו הכהנים למעלה הרי הוא לעיכובא, ולרבינו שמואל אינו אלא לתקנת הכהנים וכל האומר אי אפשרי בתקנת חכמים וכו' ואינו מעכב, ומפשטות הגמרא נראה דילפינן מקרא שצורת שמירת הכהנים צריך להיות באופן יותר מכובד משמירת הלויים אולם אי יעשו כן בענין אחר אפשר דאין העליות מעכב.

והנה הרמב"ם והחינוך לא הביאו כלל הא דאמרינן שהכהנים שמרו למעלה והלויים למטה, ואדרבה במקום להביא דין זה הביאו דין חדש (עיין בית הבחירה פרק ח' הלכה ד') ששמירת הכהנים היתה בפנים ושמירת הלויים היתה מבחוץ, ועיין במנחת חינוך שם שהביאו סמוכים לדין זה מהספרי שדרשו מונלוו שיהיו הלויים טפלים לעבודת הכהנים על ידי שהכהנים היו בפנים והלויים בחוץ, אלא שהרבה לתמוה על הרמב"ם והחינוך על מה שנקטו כהספרי נגד סוגיא מפורשת בש"ס.

ועיין בזבח תודה (להרב בעל החפץ חיים) בריש תמיד שביאר דהרמב"ם לשיטתיה בפירוש המשנה דאיתא שם דבבית המוקד היתה כיפה ופירש הרמב"ם

של אבן וזקני בית אב ישנים שם ומפתחות העזרה בידם ופרחי כהונה איש כסתו בארץ, ונחלקו מפרשי המשנה איזה פרחי כהונה היו ישנים שם.

דהנה הרמב"ם כאשר דן במצות שמירת המקדש בפרק ח' מבית הבחירה הביא משנה זו וז"ל לא היו הכהנים השומרים ישנים בבגדי כהונה אלא מקפלין אותן ומניחין אותן כנגד ראשיהן ולובשין בגדי עצמן וישנים על הארץ, כדרך כל שומרי חצירות המלכים שלא יישנו על המטות, עכ"ל, ומבואר שהבין בפירוש המשנה שאותן פרחי כהונה שהיו שומרים בעזרה הם הם הכהנים שהיו ישנים בבית המוקד, אלא שלא היו ישנים באופן קבע אלא באופן ארעי כדרך שומרי הפרדסים. ועל דרך זה פירש הרע"ב שם שאותן שומרים היו ישנים בבית המוקד.

ומאידך עיין במשנה למלך שהאריך הרבה בענין זה והקשה האיך היו ישנים על משמרתם²⁵ והביא מהמשנה ריש מידות דאיתא איש הר הבית היה מחזור על כל משמר ומשמר ואבוקות דולקין לפניו וכל משמר שאינו עומד אומר לו איש הר הבית שלום עליך ניכר שהוא ישן חובטו במקלו ורשות היה לו לשרוף את כסותו והם אומרים מה קול בעזרה קול בן לוי לוקה ובגדיו נשרפים שישן לו על משמרו, ומשמע שאסור לשומר לישון על משמרתו, ודן שם בארוכה דאין לחלק בין כהנים ללוים דכיון שהוא צריך לשמור אינו יכול לישון.

ולכן כתב באחד משני מהלכים או דהני פרחי כהונה שהיו ישנים שם לא היו הרובים ששמרו אלא כהנים צעירים שעבדו עבודה ביום אלא שהיו יכולין לישון על הארץ, או

דמשמר הלויים נתחלק לג' משמרות הלילה ומי ששומר במשמר זה ישן במשמר זה וכן להיפך, ועל דרך זה כתב התפארת ישראל באות ס' וז"ל ולא היו הכל ישנים רק א' היה נעור ומתחלפין משעה לשעה, וכו' עוד נ"ל שהיו מתחלפין בג' משמרות הלילה הנזכרין בריש ברכות.

והנה בתוך דבריו הביא דברי התוס' יו"ט בפרק א' דמדות שדקדק מדברי המפרש שאיש הר הבית לא היה מחזור אלא על משמרות הלויים ולא על משמרות הכהנים, וכתב בשם החכם הר"ר אברהם רופא שהשיג על הרע"ב בשקלים פרק ה' שכתב בפשיטות שאיש הר הבית היה ממונה גם על הכהנים שהרי לא מצאנו שהכהנים לוקין אלא הלויים דוקא, ועל דרך זה דייק המהר"ם קזיס מלשון המשנה "קול בן לוי לוקה" שלא היה האיש הר הבית ממונה אלא על שמירת הלויים.

ולכאן כן מדויק בדברי הרמב"ם שבפרק ז' מהלכות כלי המקדש הביא דיני הממונים שהיו בבית במקדש ובהלכה ז' כתב זה שעל השומרים הוא איש הר הבית שמסבב על הלויים בכל לילה וכל מי שישן על משמרו מלקה אותו במקלו ושוורף את כסותו, ולא כתב שהיה מסבב אלא על הלויים ומעניש למי שישן על משמרתו, ומאידך גבי שמירת הכהנים כתב הרמב"ם בפרק ח' מבית הבחירה דברי המשנה שלא היו הכהנים השומרים ישנים בבגדי כהונה אלא מקפלין אותן ומניחין אותן כנגד ראשיהן ולובשין בגדי עצמן וישנים על הארץ, כדרך כל שומרי חצירות המלכים שלא יישנו על

25 עיין בשו"ת מהרש"ם חלק ב' סימן ג' שדן בענין מצות שמורות כשישן השומר על משמרתו שנטה להקל ובתוך דבריו כתב וז"ל וגם י"ל דבכה"ג שהחשש שמא יחליף בקמח מבית אחר גם בהיות היהודים ישנים הוי בכלל שימור שהרי יתיירא העכו"ם לעשות מאומה פן ביני וביני יקוצו משנתם ויהי נתפס כגנב והא דגבי שמירת המקדש אין להשומרים לישן כמ"ש המל"מ סוף"ח מבית הבחירה היינו משום דהתם כל ענין השמירה שיהיה לכבוד ולתפארת דוגמת חצר מלכים כמ"ש הרמב"ם שם פ"ח ה"א דשמירת המקדש מצות עשה הוא ואף על פי שאין שם פחד מאויבים ולא מלסטים שאין שמירתו אלא כבוד לו אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרין לפלטרין שאין עליו שומרין וכ"ה בספרי כמ"ש הכ"מ שם לכן היו צריכים לשמור בהקין משא"כ הכא וכו'.

ושומע קול צעקה היה תולה בהרבים ואומר שמן הסתם הוא קול בן לוי שצועק. התפארת ישראל ביכין אות כ"א ובבועז אות ג' כתב בתחילת דבריו דודאי היו הכהנים נלקים אלא דכללן התנא בלשון לוי כדאמר ריב"ל שבכ"א מקומות נקראו כהנים לויים.²⁶

ועוד כתב דאפשר דאף דאסור לכהנים לישון על משמרתם לא היו מכין אותו ושורפין בגדיו שלא יתבזה ברבים משום דכתיב וקדשתו אלא היו מענישין אותו בצניעה, ולכן כששמעו קול צעקה בידוע הוא שהיה בן לוי נלקה. ובהון עשיר במשניות שם כתב דכיון דכהנים זריזין הם ואינו מצוי שיהיו ישנים על משמרתם, לכן השומע קול צעקה תלאו בלויים ולא בכהנים.

המשך המאמר בגליון הבא בעז"ה

המטות, עכ"ל, ומשמע שהכהנים היו ישנים בהיתר.

יב. בביאור דיוק לשון המשנה

"קול בן לוי לוקה"

הנה במה שדייק המהר"ם קזיס שלא היו מלקין אלא לוי שישן על משמרתו ולא כהן, מצאנו כמה מהלכים ליישב דיוקו.

הנה אי צדקו דברינו בדעת הרמב"ם שחלוק שמירת הכהנים משמירת הלויים שהכהנים יצאו חיוב שמירתן אפילו כשהיו ישנים שפיר מדויק הלשון שהיה בן לוי נלקה, אולם לשאר הדיעות בהראשונים ואחרונים שדינם שווה יש כמה ישובים.

המשנה למלך שם כתב באופן פשוט דאף שאיש הר הבית היה מסבב גם על הכהנים מ"מ כיון ששמירת הכהנים היתה רק בג' מקומות ושמירת הלויים היתה בכ"א או כ"ד מקומות, לכן מי שהיה עומד בירושלים

26 ושוב חזר בו ממהלך זה משום דלשון מקרא לחוד ולשון תנאים לחוד ולא מצאנו בלשון התנאים שיקראו לכהנים לויים.